

מפי כהן

שיעורו השבועי של

מו"ר הרב שמעון כהן שליט"א

לעילוי נשמת מו"ח הרה"ג המקובל הרב אליהו עטייה זצ"ל

ספר יהושע פרק יג

הארץ הנשוארת

ראשי פרקים:

שלושה נכתרים בזקנה ◊ מפני מה זקנה קופצת על האדם? ◊ יהושע הביא על עצמו זקנה ◊ הארץ נשארה הרבה מאד לרשתה ◊ יהושע נצטווה לכלול בחלוקה שטחים שטרם נכבשו ◊ יהושע ממשיך את דרכו של משה ◊ דור החתימה, דור הגאולה ◊ ירושת 'הארץ הנשוארת' מוטלת עלינו

בלעם בן בעור הקוסם הרגו בני ישראל בחרב אל חלליהם: ויהי גבול בני ראובן הירדן וגבול זאת נחלת בני ראובן למשפחתם הערים וחרציהן¹.

רשימת ערי גד וגבול נחלתו

"ויתן משה למטה גד לבני גד למשפחתם: ויהי להם הגבול יעזר וכל ערי הגלעד וחרציהן וכל עמון עד ערוער אשר על פני רבה: ומחשבון עד רמת המצפה ובטנים וממחנים עד גבול לדבר: ובעמק בית הרם ובית נמרה וסכות וצפון יתר ממלכות סיחון מלך חשבון הירדן וגבול עד קצה ים כנרת עבר הירדן מזרחה: זאת נחלת בני גד למשפחתם הערים וחרציהם¹."

רשימת ערי חצי שבט המנשה וגבול נחלתו

"ויתן משה לחצי שבט מנשה ויהי לחצי מטה בני מנשה למשפחתם: ויהי גבולם ממחנים כל הבשן כל ממלכות עוג מלך הבשן וכל חות יאיר אשר בבשן ששים עיר: וחרציהן הגלעד ועשתרות ואדרעי ערי ממלכות עוג בבשן לבני מכיר בן מנשה לחצי בני מכיר למשפחתם: אלה אשר נחל משה בערבות מואב מעבר לירדן וריחו מזרחה: ס ולשבט הלוי לא נתן משה נחלה ה' אלקי ישראל הוא נחלתם כאשר דבר להם¹."

שלושה נכתרים בזקנה

פרקנו נפתח בהכרזה מיוחדת, "ויהושע זקן בא בימים"¹. יהושע היה מיוצאי מצרים ומהתרים את הארץ, והתקרב לגיל תשעים. תמו שבע שנים של כיבוש וירושה, ונכוננו לו ליהושע שבע שנים נוספות של חלוקת הארץ לנחלה, ועוד שנים של הנהגה עד פטירתו בשיבה טובה, בגיל מאה ועשר.

הביטוי "זקן בא בימים" נאמר גם אצל אברהם אבינו בפתח פרשת חיי שרה, כאשר שלח את אליעזר עבדו למצוא אישה ליצחק בנו והוא בן מאה וארבעים שנה, ונכוננו לו עוד שלושים וחמש שנות חיים.

פרק יג

חבלי הארץ שטרם נכבשו

"ויהושע זקן בא בימים ויאמר ה' אליו אתה זקנתה באת בימים והארץ נשארה הרבה מאד לרשתה: זאת הארץ הנשוארת כל גלילות הפלשתים וכל הגשורי: מן השיחור אשר על פני מצרים ועד גבול עקרון צפונה לפנעני תחשב חמשת סרני פלשתים העזתי והאשדודי האשקלוני הגתי והעקרוני והעוים: מתימן כל ארץ הפנעני ומערה אשר לצידנים עד אפקה עד גבול האמרי: והארץ הגבלי וכל הלבנון מזרח השמש מבעל גד תחת הר חרמון עד לבוא חמת: כל ישבי ההר מן הלבנון עד משרפת מים כל צידנים אנכי אורישם מפני בני ישראל רק הפלה לישראל בנחלה כאשר צויתיד¹."

הציווי לחלק את הארץ בגורל - נחלות שבטי עבר הירדן

"ועתה חלק את הארץ הזאת בנחלה לתשעת השבטים וחרציהן השבט המנשה: עמו הראובני והגדי לקחו נחלתם אשר נתן להם משה בעבר הירדן מזרחה כאשר נתן להם משה עבד ה': מערוער אשר על שפת נחל ארנון והעיר אשר בתוך הנחל וכל המישור מידבא עד דיבון: וכל ערי סיחון מלך האמרי אשר מלך בחשבון עד גבול בני עמון: והגלעד וגבול הגשורי והמעכתי וכל הר חרמון וכל הבשן עד סלכה: כל ממלכות עוג בבשן אשר מלך בעשתרות ובאדרעי הוא נשאר מיתר הרפאים ויכם משה וירשם: ולא הורישו בני ישראל את הגשורי ואת המעכתי וישב גשור ומעכת בקרב ישראל עד היום הזה: רק לשבט הלוי לא נתן נחלה אשי ה' אלקי ישראל הוא נחלתו כאשר דבר לו¹."

רשימת ערי ראובן וגבול נחלתו

"ויתן משה למטה בני ראובן למשפחתם: ויהי להם הגבול מערוער אשר על שפת נחל ארנון והעיר אשר בתוך הנחל וכל המישור על מידבא: חשבון וכל עריה אשר במישור דיבון ובמות בעל ובית בעל מעון: ויהיה וקדמת ומפעת: וקריתים ושבמה וצרת השחר בהר העמק: ובית פעור ואשדות הפסגה ובית הישמות: וכל ערי המישור וכל ממלכות סיחון מלך האמרי אשר מלך בחשבון אשר הכה משה אתו ואת נשיאי מדן את אוי ואת רגם ואת צור ואת חור ואת רבע נסיכי סיחון ושבטי הארץ: ואת

¹ יהושע יג, א.

יהושע הביא על עצמו זקנה

בפרק יא למדנו על מלחמת מלכי הצפון שנמשכה 'ימים רבים'⁸ - המלחמה בדרום היתה קצרה וממוקדת, והארץ נכבשה ב'פעם אחת'⁹, ואילו המלחמה בצפון נמשכה כמה שנים. טעם הדבר מבואר **במדרש תנחומא**¹⁰, כפי שהזכרנו בפרק יא. ליהושע הוקצבו מאה ועשרים שנות חיים, כמו שנות חייו של משה, אך נתקצרו שנותיו וחי מאה ועשר שנים, כי בדבר אחד שינה ממנהגו של משה - למשה נאמר כי בתום המלחמה עם מדין סופו למות, ואף על פי כן הזדרז במלחמה ולא נתעכב בביצוע מצוות ה', ואילו יהושע, כאשר בא להוריש את הארץ, נתעכב במלחמה שבע שנים, כי ידע שתפקיד ה'הנחלה' ניתן לו, 'ואתה תנחילנה אותם'¹¹, וכשיסיים את תפקידו, חשש שמא יסתלק מן העולם ויוותרו ישראל כצאן בלי רועה, והארכנו לבאר טעמו של יהושע בעיכוב המלחמה בפרק יא.

לאור האמור ניתן לומר כי דברי ה' ליהושע 'אתה זקנתה זקנתה זקנתה זקנתה' רומזים לכך שיהושע הביא על עצמו זקנה בכך שנתעכב במלחמה, שכן אם היה מזדרז במלחמה לא היה מגיע לגיל זקנה. וכך כתב בעל ה'**מכלי יקר**':

"נראה שרמז לו למה שאמרו חז"ל 'ימים רבים עשה יהושע מלחמה' וכו', שהיה מתעכב שלא למות, ואדרבא היא גרמה לו שמת קודם עשרה שנים... וזה נראה שאמר לו 'אתה זקנתה באת בימים', רצה לומר אתה גרמת לעצמך, שאילו נזדרזת כמשה רבך, היית גם כן כמוהו שאפילו במותו לא כהתה עינו ולא נס ליחור".

ומעין זה כתב מרן ה**חיד"א**¹²:

"אתה זקנתה באת בימים - פירוש, יש זקן שקפצה עליו זקנה מאיזה מקרה וצער, אבל אתה... גרמת לעצמך שנתעלמת ונתעצלת לכבוש את הארץ למען ירבו ימך. ואדרבא זה גרם לך כי זקנת בימים וקרבת עת פקודתך, כי נחסרו לך עשרה שנים, שהיה לך לחיות ק"ך כמשה".

הארץ נשארה הרבה מאד לרשתה

'ימים רבים' ניהל יהושע מלחמה מול מלכי עבר הירדן המערבי, ועם כל זה לא סיים את מלאכתו 'והארץ נשארה הרבה מאד לרשתה'¹³, וביאר רש"י:

"ממה שאמרתי לאברהם נשארה לרשתה, שלא נכבשה".

כלומר מצוות הכיבוש הלכה למעשה, היא על פי הגבולות הרחבים שניתנו לאברהם אבינו - גבולות ברית בין הבתרים, ולא לפי גבולות פרשת מסעי המצומצמים יותר מ'גבולות ההבטחה'¹⁴. אם היינו זוכים לעשר שנים נוספות בהנהגתו של יהושע בן נון, ירושת הארץ היתה מנהר מצרים (הוא הנילוס)

מנהיגותו של יהושע ממשיכה עד יומו האחרון כמשה רבו, עליו נאמר: 'ומשה בן מאה וּעֶשְׂרִים שָׁנָה בָּמָתוֹ לֹא כָהָתָה עֵינָיו וְלֹא נָס לַחַה'¹⁵.

בדומה לאברהם אבינו ויהושע בן נון, הביטוי 'זקן בא בימים' נאמר גם אצל דוד המלך, 'וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד זָקֵן בָּא בַיָּמִים'¹⁶, כשהיה בערוב ימיו, בסוף שנות הששים לחייו. וכך דרשו חז"ל:

"שלושה נכתרים בזקנה, ובימים, ושלושתן היו ראש לנסיון - אברהם יהושע ודוד. אברהם - ראש לאבות, יהושע - ראש למלכות משבט אפרים... דוד - ראש למלכות משבט יהודה".

אברהם, יהושע ודוד היו ראשי שושלות בישראל, שלושתם ייסדו שושלת מפוארת שזכתה להטביע חותם ביסודות הקיום של האומה, כדלהלן:

אברהם אבינו היה 'ראש לאבות', זקן השושלת שממנה יצאו יצחק אבינו, יעקב אבינו ושנים עשר השבטים.

יהושע היה 'ראש למלכות משבט אפרים'. הוא עצמו היה מלך¹⁷, ומלכות ישראל של עשרת השבטים בימי בית ראשון נקראת 'מלכות אפרים'¹⁸.

דוד המלך היה 'ראש למלכות משבט יהודה' - 'מלכות בית דוד' שממנה עתיד לקום משיח בן דוד.

שלושה ראשים אלה, אין אצלם רגע דל, הם 'באים בימים'. היסודות העמוקים שהעמידו מלווים את האומה ללא הפסק.

מפני מה זקנה קופצת על האדם?

חז"ל אומרים:

"אמר רבי יהושע בר נחמני: מפני ארבעה דברים הזקנה קופצת על אדם - מפני היראה, ומפני כעס בנים, ומפני אשה רעה, ומפני המלחמות.

מפני היראה, מדוד, דכתיב: 'ולא יכול דוד ללכת לפניו לדרוש אלקים כי נבעת מפני חרב מלאך ה'' (דברי הימים א' כא, ל), מה כתיב אחריו 'ודוד זקן' (דברי הימים א' כג, ל); מפני כעס בנים, מעלי, דכתיב: 'ועלי זקן מאד ושמע את כל אשר יעשון בניו לכל ישראל' (שמואל א' ב, כב); מפני המלחמות, מיהושע, שלאחר שעשה מלחמות עם שלשים ואחד מלכים, מה כתיב בו 'ויהושע זקן בא בימים' (יהושע יג, א); ומפני אשה רעה, דכתיב: 'ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו אחרי אלהים אחרים'¹⁹.

מפני ארבעה דברים זקנה קופצת על האדם - מפני היראה, מפני כעס הבנים, מפני המלחמות ומפני אשה רעה. על יהושע קפצה זקנה לאחר שנלחם בשלושים ואחד המלכים. המלחמה מתישה ומזרזת את הזקנה.

² דברים לד, ז.

³ מלכים א' א, א.

⁴ בראשית רבה נט, ו.

⁵ ראה במדבר רבה כ, כ.

⁶ על שם מלכם ירבעם בן נבט משבט אפרים (ראה מצודת דוד מלאכים א' יא, כו), ולעתיד לבא יקום משיח בן יוסף שבא מאפרים (ראה במדבר רבה יד, א) וכולם מתייחסים אחר יהושע בן נון שהיה בן שבט אפרים (ראה במדבר יג, ח-טז).

⁷ מדרש תנחומא ח"י שרה ב.

⁸ יהושע יא, יח.

⁹ ראה יהושע י, מב.

¹⁰ מדרש תנחומא מטות ד.

¹¹ דברים לא, ז.

¹² יהושע יג, א.

¹³ חומת אנך יהושע יג ד"ה ויהושע זקן.

¹⁴ יהושע יג, א.

¹⁵ בצפון לא נזכר נהר פרת, בדרום לא נזכר ים סוף ובדרום מערב נזכר נחל מצרים במקום נהר מצרים.

דור החתימה, דור הגאולה

הזמנתי פעם לסימפוזיון, שבו נכחו משתתפים שונים בעלי דעות שונות, ונשאלנו: "אם היה באפשרותך לבחור באיזה דור לחיות, במה היית בוחר?". אחד מהמשתתפים השיב: "בזמנו של דוד המלך", אחר השיב: "בזמנו של רבן יוחנן בן זכאי" וכו', וכל אחד נימוקו עמו. ואני הקטן השבתי: "בדורם של מנחם בגין, יצחק שמיר, יצחק רבין, בנימין נתניהו...". המנחה הביע פליאה רבתי: "בדור שלנו???" והשבתי בענייני: "כן, בדור שלנו! היש לך דור בעל תפקידים גדולים יותר מן הדור שלנו?! הדורות הקודמים עשו דברים גדולים ועצומים, אך הדור שלנו הוא דור החתימה, דור הגאולה. יותר מכל הדורות הקודמים מוטל עלינו להכשיר את השטח לקראת ביאת משיח צדקנו ובנין בית מקדשנו, חידוש הסמיכה, הקמת הסנהדרין וכינון מלכות בית דוד".

אנו קטנים לעומת דורות קדמונים, אך יחד עם זאת, על אף ירידת הדורות, גדולה מעלת דורות האחרונים על פני דורות ראשונים משום שאנו כ"נס על גבי ענק".

ירושת 'הארץ הנשארית' מוטלת עלינו

שטחי ארץ ישראל שהחלו לכובשם עולי מצרים בימי יהושע נתקדשו על ידי יהושע ובית דינו, ודוד המלך סיים את המלאכה עם כיבוש ירושלים ואף הרחיב את גבולות הארץ מעבר לגבולות הכתובים בתורה.

בכל השטחים הללו - פרט לסוריה - נתחייבו ישראל בכל דיני ארץ ישראל¹⁶, ולמעשה כיבוש שטחי ארץ ישראל בדורו של יהושע החיל לראשונה בתולדות ישראל קדושה לענין מצוות התלויות בארץ.

משה רבנו התחיל את הכיבוש ולא סיים, יהושע המשיך ולא סיים, והמשימה עוברת מדור לדור ומחכה לעת רצון. כל יישוב וכל כפר, כל בית וכל גבעה בארץ ישראל, מהווים מימוש של אותו ציווי אלקי שהחל בתקופתו של יהושע עם כיבוש עולי מצרים, המשיך בתקופת שיבת ציון עם כיבוש עולי בבל, וממשיך בדורנו דור התחיה.

אנו תפילה כי נזכה להשלים את מצוות ה' יתברך ולהיאחז בכל מלוא מרחבי ארצנו הקדושה.

בדרום-מערב, ועד נהר פרת בצפון-מזרח, אך החמצנו את ההזדמנות, ותפילתנו היא שנזכה לכך במהרה בימינו.

יהושע נצטווה לכלול בחלוקה שטחים שטרם נכבשו

האברבנאל¹⁶ מבאר שיהושע חדל מהמשך הכיבוש בשל זקנותו ונצטווה לעסוק בחלוקה לנחלות, ולכלול בחלוקה גם את שטחי ארץ ישראל שעדיין לא נכבשו, וזו לשונו:

"ויהושע זקן בא בימים וגו' - זכר שבהיות יהושע זקן כפי שני ובא בימים כפי הכנתו בטבע, והיתה הכנתו מורה על שנותיו ומפני כן היה חלש, לא יוכל לצאת ולבוא..."

מפני זה אמר האל יתברך 'אתה זקנת באת בימים והארץ נשארה הרבה ממנה לרשתה', כמו שפירש מיד מה היא הארץ אשר נשארה לרשתה והודיעו 'אנכי אורישם מפני בני ישראל', רוצה לומר, לאחר מיתתך אני אוריש הערים והמחוזות האלה כולם מפני בני ישראל, כי הם ילחמו באויביהם בלתי, ולכן צוהו 'ועתה חלק את הארץ' וגו', רוצה לומר, חלק את הארץ כלה בין הנכבשת ובין הבלתי נכבשת כלה הפילה לישראל בנחלה, באופן שאחרי זה כל אחד יכבוש החלק אשר נפל בחלקו, וגם יהיה בזה תועלת שני והוא, שבהיות המלחמה על האויבים מכל עבר ומכל צד וכל שבט ילחם בארצו לא יוכלו העמים להתקבץ להלחם בבני ישראל, כמו שעשו פעמים בימי יהושע, וכל אחד מהם ישתדל במלחמה המיוחדת אליו".

יהושע ממשיך את דרכו של משה

בהמשך דבריו מלמדנו האברבנאל¹⁷ כי יהושע המשיך את דרכו של משה רבו גם בכך שלא הוריש את הארץ כולה, וזו לשונו:

"ולא הורישו בני ישראל את הגשורי וגו', רק לשבט הלוי לא נתן וגו'. כוונתי ודעתי בזה היא, שהקדים יהושע שני פסוקים האלה להגיד שקרה לו בכל הדברים מה שקרה למשה רבו, אם בענין המלחמה, שכמו שקרה למשה במלחמתו של סיחון ועוג שלא הוריש את כל האויבים ונשארו שמה הגשורי והמעכתי, ועם כל זה לא נמנע מלחלק הארץ לאותם השבטים, ככה יהושע, עם היות שלא כלה להוריש את האויבים ונשארה חלק גדול מהארץ לרשתה, לא נמנע מפני זה מלחלק את הארץ בין השבטים.

וזכר עוד שגם כן בענין החילוק עשה כמו שעשה משה רבו, וזה כי עם היות שהלויים היו עתידים להיות להם ערים לשבת מכל חלקי השבטים, וגם מראובן וגד ומנשה, הנה משה לא הבדיל להם ערים כלל מחלקי השבטים ההם אשר מעבר הירדן, וזהו אמרו 'רק לשבט הלוי לא נתן משה נחלה' וגו'".

יהושע בן נון נוהג כמשה רבנו בנאמנות וממשיך את דרכו. בדורו של יהושע לא זכו ישראל לגאולה את שטחי 'הארץ הנשארית' בדרום ובצפון מידי עמי כנען, והנה בימינו, ב"ה אנו זוכים לתחיה גדולה - שבנו לארץ ישראל, לבנות ולהיבנות בה, והארץ מאירה לנו פנים ונותנת פירותיה בעין יפה. חלק מגבולות 'הארץ הנשארית' מיושב ביישוב יהודי שהולך ומתרחב, ועינינו מייחלות לבנין הארץ השלמה, מנחל מצרים שבדרום ועד לבוא חמת שבצפון.

¹⁶ בעקבות הגלות שבאה לאחר חורבן בית ראשון, בטלה קדושת ארץ ישראל לענין החובה לשמור את המצוות התלויות בארץ. ועם שיבת בבל קידש עזרא את הארץ בכיבוש חדש - כיבוש הקרוי "כיבוש עולי בבל" - אך בגבולות מצומצמים מגבולות ימי בית ראשון.

המונח "כיבוש עולי מצרים" הינו הגדרה הלכתית לאותם המקומות שנתקדשו בימי יהושע ובימי בית ראשון ולא נתקדשו בתחילת בית שני, ויש לכך השלכות הלכתיות לענין שביעית: מה שגדל שם בשביעית מותר באכילה אף לאחר זמן הביעור, וכן אין "איסור ספיחין" נוהג שם, ופירות האדמה שצמחו שם בשביעית מותרים באכילה, ולענין עבודות הקרקע בשביעית החמירו לאסור שם מדרבנן.

¹⁶ אברבנאל יהושע יג, א.

¹⁷ אברבנאל יהושע יג, א.